
ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.141:5:613

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2024923>

ORCID 0000-0002-1742-0103

МЕТОДОЛОГІЧНІ КОНТУРИ АКСІОЛОГІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: КОМУНІКАТИВНО-ДІАЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР

*Тамара Троїцька
Оксана Куліда*

У статті окреслено методологічні контури аксіологізації вищої освіти, що ґрунтується на теоретичному і практичному досвіді європейської гуманітарної думки, зокрема комунікативної практичної філософії, створення широкої платформи дослідження, обговорення, дискурсивного обміну досвідом організації діалогічної взаємодії в культурно-освітньому просторі та створення методологічного й теоретико-практичного банку методик, технологій, дидактик організації усіх видів і рівнів діалогу та інтеракції суб'єктів культурно-освітнього простору. Передбачене застосування інтерактивних форм роботи (круглий стіл, диспут, навчання на основі комунікативних завдань, майстерня, моделювання, групова робота, мозковий штурм, рольова або ділова гра тощо) на основі ціннісної орієнтації та духовно-морального оновлення усіх сфер життя суб'єктів культурно-освітнього простору, що забезпечить перетворення інтерактивного режиму інтеркультурний. У такий спосіб студенти дізнаються про мовну політику інших країн, їхні лінгвокультурні особливості, культурну ідентичність, ознайомляться з методами долання бар'єрів у спілкуванні, зі специфікою вербальної і невербальної поведінки носіїв мови, з формами співіснування культур в історичному просторі світу, з розповсюдженням знань і практик життєвого світу у найближчому комунікативному просторі демократичного суспільства.

Доведено, що аксіологізація вищої освіти через діалог можлива за умови імплементації найкращого теоретичного і практичного досвіду європейської гуманітарної думки, зокрема комунікативної практичної філософії, створення широкої платформи дослідження, обговорення, дискурсивного обміну досвідом організації діалогічної взаємодії в культурно-освітньому просторі та створення методологічного й теоретико-практичного банку методик, технологій, дидактик організації всіх видів і рівнів діалогу та інтеракції суб'єктів культурно-освітнього простору.

Ключові слова: аксіологізація вищої освіти, комунікативний вектор, діалогічний вектор.

Постановка проблеми. Ідея теоретичного обґрунтування процесу аксіологізації, діалогізації та демократизації сучасної вищої освіти як соціальної інституції та суб'єкт-суб'єктних відносин її учасників зумовлена спробою розв'язати низку суперечностей, що існують сьогодні в процесі становлення спільного європейського культурно-освітнього

© Т. Троїцька, О. Куліда, 2018

простору. Стан відкритості простору і проблема гармонійного входження в його системні параметри більш за все стосується студентської молоді, оскільки вона є найбільш соціально мобільною й активною частиною суспільства та має можливість у процесі навчання набувати теоретичний і практичний культурно-освітній досвід.

Актуалізація питання підсилюється контекстуальними особливостями модернізації вищої освіти України, що пов'язані:

- із намаганням освітян вийти з парадигми об'єктивістського підходу до навчання, який значною мірою позбавляє освіту ціннісно-смыслового значення;
- із прагненням суб'єктів освіти позбавитися монологічного навчання;
- із необхідністю збагачення навчання, особливо іншомовного, ціннісно-смысловим змістом, якому заважають техніко-інструментальні практики читання, перекладу, розмови;
- зі зверненням уваги освітян на формування у студентської молоді комунікативно-діалогічної компетентності, яка уможливить гармонійну життєдіяльність студентів у культурно-освітньому просторі тощо.

За результатами експрес-опитування студентів Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького нами встановлений величезний інтерес студентів до європейського комунікативного досвіду і європейських мов та літератури. Проте у цьому ж опитуванні студентів виявлено недостатність ціннісно-смыслового, когнітивно-комунікативного, етичного та критично відрефлексованого, інноваційного знання про закони, норми і правила співжиття у світі розмаїття. Наші висновки збігаються з результатами досліджень багатьох учених.

Теоретичний аналіз сучасного національного та європейського досвіду освіти свідчить про необхідність суттєвих змін саме комунікативно-діалогічної взаємодії суб'єктів культурно-освітнього простору, який сьогодні має стати найбільш широким за масштабом і максимально спільним та гармонійним за суттю. Це потребує, з одного боку, імплементації конструктивних ідей та принципів гармонізації цього простору та створення платформи обміну досвідом, з другого боку. Їх конструктивну ідейну базу представляє європейська комунікативна практична філософія, яка пропонує включити до модерної і постмодерної практичної філософії ефективні стратегії виживання у спільному світі, що спираються на дискурсивну етику, комунікативно-консенсуальну етику, реконструкцію практичного розуму та життєвого світу. Саме європейська гуманітарна наука, зокрема філософія К.-О. Апеля (дискурсивне обґрунтування етики [1]), Ю. Габермаса (універсалістські норми моралі і традиційні цінності етосів [3]), В. Гьосле (комунікативна реконструкція та інтерсуб'єктивність [4]) та інтерактивні практики представляють величезний досвід гармонійного входження студентської молоді у світ університетської, національної та європейської культури і освіти на засадах аксіології й етики відповідальності. Оволодіння комунікативними стратегіями, досвідом комунікативних інтеракцій має суттєво змінити інтелектуальний, морально-етичний та духовний рівні взаємодії суб'єктів культурно-освітнього простору та їх особистісний розвиток.

У цьому сенсі ми пропонуємо матеріал, що презентує новий ракурс використання європейського теоретичного і практичного досвіду гармонізації культурно-освітнього простору та надає нові методологічні орієнтири обговорення європейських проблем єднання освіти і виховання. Варто зауважити, що велику працю у цьому плані проводить філософсько-педагогічна спільнота нашої країни, зокрема на базі Центрального Європейського Товариства з Філософії Виховання (CEUPES) [6].

Особливе місце у нашому задумі посідає рефлексія європейської філософії освіти та практичний досвід запровадження найважливішого конструкту пізнання та

вибудовування алгоритмів діяльності – діалогу, який досі у більшості випадків розуміється і запроваджується як спілкування (бесіда, розмова тощо). У такий спосіб тлумачення діалогу втрачається його сутність, специфіка, не розкривається мета діалогу, якою є розуміння, що «знімає» непорозуміння, суперечність тощо. Відтак, діалог не «працює» як рушійна сила, не надає нової якості руху до досконалості (можливо до емерджентності), компетентності і успішності засвоєння ціннісно-сміслового знання, визнання універсальних принципів співжиття.

Сучасні наука, освіта і культурні практики чекають на значне поповнення методичного банку інновацій, технологій використання зарубіжного досвіду, створення нових та адаптації відомих європейських методик визначення рівня особистісних прагнень до навчання, освітнього та життєвого досвіду, володіння алгоритмами засвоєння знань, формування комунікативно-діалогічної компетентності та розвитку рефлексії.

Значну увагу в цьому контексті ми приділяємо когнітивно-психологічним векторам організації діалогу, заснованого на європейському досвіді: ознайомлення та набуття студентами навичок інтеракції, навчання обміну інформацією, «обміну діями», контролю емоційності, плануванню спільної стратегії, формуванню інтелектуального, етичного і духовного когнітивно-комунікативного стилю тощо. Фокус «людина-в-інтеракції» спрямовується у такому ракурсі на підвищення культури діалогу, який сприяє розумінню відповідей на питання:

- 1) суперечливого, незрозумілого ціннісного значення;
- 2) питання про нагальні завдання соціальної життєдіяльності;
- 3) визначення способів розуміння смислів та взаєморозуміння;
- 4) визначення принципів ціннісно-сміслової розмови;
- 5) визначення інструментів долання непорозумінь та досягнення домовленості;
- 6) використання толерантності, емпатії, упевненості в позитивних якостях співрозмовника;
- 7) опрацювання автентичного (дискурсивно-герменевтичного) діалогу;
- 8) перехід від діалогу до комунікативних (консенсуальних) стратегій спільної творчої життєдіяльності.

Заслуговують на увагу організаційні правила діалогу, в якому реалізуються процеси говоріння – слухання, формування смислу – розуміння, обміну та засвоєння певної інформації чи знання тощо. Як свідчить аналіз дослідницької літератури, протікання усіх цих процесів відбувається у трьох площинах чи на трьох рівнях: на рівні інформації, на рівні стосунків та відношень та на рівні намірів.

Разом із тим, якщо діалог ми розуміємо як інформативно-екзистенціональну взаємодію, що передбачає розуміння (слід підкреслити тільки розуміння), то, на нашу думку, коректніше б говорити саме про змістові площини, якими є інформативна і екзистенціональна. Саме остання (від лат. *exitentia* – існування) передбачає прояв внутрішнього світу людини і у філософії екзистенціалізму вона є першою величиною, позитивною складовою життя людини (М. Хайдеггер, К. Ясперс та ін.).

Проте український філософ М. Булатов вказує на неприпустимість спілкування людини з іншими особами як суто негативного: «...Насправді ж екзистенція, тобто внутрішня сутність людини, може бути й негативною, що залежить від вроджених чи набутих властивостей. Зі свого боку зовнішній світ, спілкування з іншими може відігравати позитивну роль, формувати в особі істинно людські цінності, котрі відкладаються у внутрішньому її світі, в її екзистенції. Обидва феномени взаємно переходять один в одний, а не відгороджені китайською стіною» [2, с. 159].

Отже, дійсно, на першому, інформаційно-знаковому рівні, через різноманітні евристики, через креативні судження, патерни мови та суджень суб'єкти обмінюються певними знаками, формують спільні значення, створюють смисли. На другому рівні – рівні емоційно-мотиваційної регуляції інтеракції – формуються та проявляються настанови, атитуди, ставлення до цінностей, стереотипи, упередження, тобто здійснюється перебудова особистісного ставлення до предмету обговорення тощо.

На третьому – регуляторно-інтенційному рівні, або рівні вербальної й смислової регуляції намірів партнерів, як вважає значна частина психологів, здійснюється узгодження спрямованості в системі сукупних знань, розуміння суті й змісту кінцевого результату, що припускає вибір смислоутворювальних засобів і шляхів реалізації поведінки людини й способів досягнення поставленої мети. Проте, на нашу думку, цей рівень відповідає скоріше безпосередньо не діалогу, а комунікації, різновидом якої він є. Ці два види взаємодії відрізняються метою і, відповідно, засобами, тобто сутністю і певними просторовими та хронологічними характеристиками, адже діалог має на меті розуміння і, як правило, передує комунікативним інтеракціям, метою яких якраз і є взаєморозуміння, порозуміння, консенсус і спільна діяльність. Про специфіку форм спілкування в цьому контексті деякі автори зазначають, що «...певну можливість тлумачення терміну «комунікація» відкриває власне значення цього слова, що має латинське походження – *communicare* – радитися, тобто комунікація повинна розумітися як спілкування задля пошуку спільних (узгоджених) уявлень і дій суб'єктів... Зважаючи на те, що змістом комунікації є обмін інформацією, думками, досвідом задля вирішення суперечливого питання, формою комунікації, на нашу думку, не можуть не стати усі види діалогу як способу досягнення порозуміння» [7, с. 134].

Відповідно, організація дискурсивного діалогу та педагогічний супровід діалогічної взаємодії мають будуватися з урахуванням зазначених вище обставин. Необхідно також пам'ятати, що когнітивне спілкування, яке реалізується в діалогах, у тому числі й соціальних, завжди зорієнтоване на формування спільного образу майбутнього, побудову програм майбутньої взаємодії та забезпечує розвиток інтеграційних процесів у суспільстві. Саме в діалозі та через діалог здійснюється формування та розвиток спільності, відбувається зближення різних сторін та утворюються нові взаємозв'язки, прояснюються та встановлюються нові стосунки та багато іншого, що забезпечує подальшу взаємодію та спільну діяльність.

Перш ніж ми перейдемо до аналізу комунікативно-діалогічних інтеракцій, зокрема іншомовної інтеракції студентської молоді, варто ще раз наголосити на тому, що використовуючи механізми створення сприятливих умов для ефективної адаптації студентської молоді до вільного спілкування з представниками різних культур і національностей в європейському просторі на рівні обміну культурними та освітніми цінностями, слід мати на увазі наявність розмаїття світоглядних уподобань, ціннісних пріоритетів, різних ідентифікацій, які до того ж весь час швидко змінюються та трансформуються.

За слухним зауваженням А. Єрмоленка, утверджувати норми моралі і універсалістської етики дуже складно: «Цілком зрозуміло, що в ситуації, коли традиційні моральні конвенції піддаються сумніву, коли в процесі «переоцінювання усіх цінностей» постійно змінюються «правила гри» і та чи інша спільнота претендує на всезагальність своїх ціннісних уподобань, у пересічній людини виникає питання: «А чому взагалі я маю бути моральною?»... Адже, якщо не існує чогось безумовного, якщо засадничі ціннісні уявлення не піддаються граничному обґрунтуванню, тоді не існує загальнозначущих моральних належностей... Комунікативна філософія прагне довести не лише можливість, а й історичну необхідність обґрунтування моральних норм. І це розглядається не тільки

як завдання філософської науки, зокрема практичної філософії, а й як завдання суспільства, яке має створити форми інституціональної легітимації норм та цінностей, а отже й умови для свого морального вдосконалення» [5, с. 10].

Якщо передбачене застосування інтерактивних форм роботи (круглий стіл, диспут, навчання на основі комунікативних завдань, майстерня, моделювання, групова робота, мозковий штурм, рольова або ділова гра тощо) буде відбуватися на основі ціннісної орієнтації та духовно-морального оновлення усіх сфер життя суб'єктів культурно-освітнього простору, то, ми вважаємо, що інтерактивний режим перетвориться на інтеркультурний.

У такий спосіб студенти не тільки дізнаються про мовну політику інших країн, їхні лінгвокультурні особливості, культурну ідентичність, але й ознайомляться з методами долання бар'єрів у спілкуванні, зі специфікою вербальної і невербальної поведінки носіїв мови, з формами співіснування культур в історичному просторі світу, з розповсюдженням знань і практик життєвого світу у найближчому комунікативному просторі демократичного суспільства.

Таким чином, аксіологізація вищої освіти через діалог можлива за умови імплементації найкращого теоретичного і практичного досвіду європейської гуманітарної думки, зокрема комунікативної практичної філософії, створення широкої платформи дослідження, обговорення, дискурсивного обміну досвідом організації діалогічної взаємодії в культурно-освітньому просторі та створення методологічного й теоретико-практичного банку методик, технологій, дидактик організації усіх видів і рівнів діалогу та інтеракції суб'єктів культурно-освітнього простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апель К.-О. Ситуація людини як етична проблема // Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://javalibre.com.ua/java-book/book/2917285>
2. Булатов М.О. Філософський словник / М.О. Булатов. – К.: Стіло, 2009. – 575 с.
3. Габермас Ю. Єдність розуму в розмаїтті його голосів // Електронний ресурс. – Режим доступу: www.ukrcenter.com
4. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі // Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.tvirpx.com/file/1960248/>
5. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія / А.М. Єрмоленко. – К.: Лібра, 1999. – 488 с.
6. Предборська І.М. Континентальна педагогіка очима учасників симпозиуму CEUPES (17-18 жовтня 2016 року) // Філософія освіти. Philosophy of Education. – 2017. – №1 (20). – С.304 – 312.
7. Троїцька О.М. Діалог і толерантність у культурно-освітньому просторі вищої школи [Монографія] / О.М. Троїцька. – Мелітополь: Вид-во МДПУ імені Б.Хмельницького, 2016. – 312 с.

REFERENCES

1. Apel K.-O. Sytuatsiia liudyny yak etychna problema [The human situation as an ethical problem] // Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://javalibre.com.ua/java-book/book/2917285>
2. Bulatov M.O. Filosofskyi slovnyk [Philosophical dictionary] / M.O. Bulatov. – K.: Stylos, 2009. – 575 s.
3. Habermas Yu. Yednist rozumu v rozmaitti yoho holosiv [The unity of reason in the diversity of his voices] // Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: www.ukrcenter.com
4. Hosle V. Praktychna filosofiiia v suchasnomu sviti [Practical philosophy in the modern world] // Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://www.tvirpx.com/file/1960248/>
5. Yermolenko A.M. Komunikatyvna praktychna filosofiiia [Communicative practical philosophy] / A.M. Yermolenko. – K.: Libra, 1999. – 488 s.

6. Predborska I.M. Kontynentalna pedahohika ochyma uchasnykiv sympoziumu CEUPES [Continental pedagogy through the eyes of participants of the symposium CEUPES] (17-18 zhovtnia 2016 roku) // Filosofiia osvity. Philosophy of Education. – 2017. – №1 (20). – S.304 – 312.

7. Troitska O.M. Dialoh i tolerantnost u kulturno-osvitnomu prostori vyshchoi shkoly [Dialogue and tolerance in the cultural and educational space of higher education] [Monohrafiia] / O.M. Troitska. – Melitopol: Vyd-vo MDPU imeni B.Khmelnyskoho, 2016. – 312 s.

TROITSKAYA T., KULIDA O.

METHODOLOGICAL CONTOURS OF AXIOLOGIZATION OF HIGHER EDUCATION: COMMUNICATIVE-DIALOGIC VECTOR

The article outlines the methodological contours of the axiology of higher education which is based on theoretical and practical experience of European humanitarian thought, in particular communicative practical philosophy, the creation of a broad platform for research, discussion, discursive exchange of experience in organizing dialogue in the cultural and educational sphere as well as creation of methodological and theoretical-practical bank of techniques, technologies and didactics of setting out dialogues of all kinds and levels among agents of cultural and educational spheres. The use of interactive forms of work (round table, discussion, learning based on communicative tasks, workshop, modeling, group work, brainstorming, role or business game, etc.) is based on the value orientation and spiritual and moral renewal step in all spheres of life of an individual which is supposed to ensure interactive intercultural mode of transformation. In this way, students will learn about the language policy in other countries, their linguistic and cultural characteristics, cultural identity, learn about methods of overcoming communication barriers, the specifics of verbal and non-verbal behavior of native speakers, the forms of coexistence among cultures within the historical dimension, the dissemination of knowledge and practices of life in the immediate communicative space of a democratic society.

It is proved that the axiologization of higher education through dialogue will be possible provided that the best theoretical and practical experience of the European humanitarian thought is implemented, in particular the communicative practical philosophy, the creation of a broad platform for research, discussion, and discursive exchange of experience in organizing dialogical interaction in the cultural and educational space and the creation of a methodological and theoretical- practical banking techniques, technologies, didactics of organization of all kinds and levels of dialogue between the subjects of cultural and educational spheres.

Key words: *axiologization of higher education, communicative vector, dialogical vector.*

Надійшла до редакції 17.12.2017 р.